

Dawid Obrzeżgiewicz

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
e-mail: dawid.obrzezgiewicz@ue.poznan.pl

KAPITAŁ Z AKTUALIZACJI WYCENY JAKO POZYCJA UJMOWANIA SKUTKÓW WYCENY ROŚLINNYCH AKTYWÓW BIOLOGICZNYCH W WARTOŚCI GODZIWEJ

RECOGNITION OF THE EFFECTS OF VALUATION OF PLANT BIOLOGICAL ASSETS AT FAIR VALUE IN REVALUATION RESERVE

DOI: 10.15611/pn.2017.484.12

JEL Classification: M41.

Streszczenie: Wycena w wartości godziwej stanowi odpowiedź na wzrastające potrzeby informacyjne, w szczególności dotyczące informacji o możliwościach generowania przyszłych przepływów pieniężnych, bieżącej wartości zasobów czy o ryzyku przyszłych przepływów pieniężnych. MSR 41 „Rolnictwo” nakazuje wycenę roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej oraz obliuguje do ujmowania skutków wyceny w wartości godziwej na wynik finansowy okresu, co może prowadzić do ujęcia przychodów i kosztów, które na skutek oddziaływania niekorzystnych czynników atmosferycznych nigdy nie zostaną zrealizowane. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na problem ujmowania skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej zgodnie z MSR 41 „Rolnictwo” w wyniku finansowym okresie oraz zaproponowanie alternatywnego sposobu ujmowania skutków wyceny w kapitale z aktualizacji wyceny. Przeprowadzone badania empiryczne dowiodły, że zasadne jest ujmowanie skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej w kapitale z aktualizacji wyceny.

Słowa kluczowe: kapitał z aktualizacji wyceny, wartość godziwa, roślinne aktywa biologiczne, wycena, ryzyko.

Summary: Valuation at fair value responds to the growing information needs, in particular the information on opportunities to generate future cash flows, the current value of assets, or about the risk of future cash flows. IAS 41 “Agriculture” requires the valuation of plant biological assets at fair value and requires the recognition of the effects of fair value measurement on the financial result of the period. Valuation at fair value can lead to unrecognized revenue and expenses. The aim of this paper is to focus on the issue of recognizing the effects of valuation of plant biological assets at fair value in accordance with IAS 41 “Agriculture” in the financial result of the period and to propose an alternative way of recognizing the effects of valuation in revaluation reserve. Empirical studies have proven that

it is reasonable to recognize the effects of the measurement of plant biological assets at fair value in revaluation reserve.

Keywords: revaluation reserve, fair value, plant biological assets, valuation, risk.

1. Wstęp

Do połowy XX wieku zdecydowana większość wycen dokonywanych w systemie rachunkowości była przeprowadzana z wykorzystaniem kosztu historycznego. Dopiero od drugiej połowy XX wieku naciski ze strony interesariuszy przedsiębiorstw spowodowały wzrost znaczenia wartości godziwej w wycenie w rachunkowości. Prawie pół wieku funkcjonowania wartości godziwej w rachunkowości zjednało jej tyle samo zwolenników, co przeciwników. Z jednej strony są właściciele naciskający na generowanie zysków. Z drugiej strony jest sprawa Enronu czy kryzys gospodarczy z lat 2007-2009, które swoje podłoże miały w stosowaniu do wyceny bilansowej wartości godziwej, co doprowadziło do kreowania sztucznych dochodów. Zatem najkorzystniejsza byłaby sytuacja, gdyby istniała jedna, powszechnie akceptowalna metoda wyceny. Jednak taka metoda nie mogłaby w sposób miarodajny służyć wszystkim celom. Wybór odpowiedniej metody wymaga zdobycia informacji u odbiorcy wyceny oraz celu wykorzystania wiedzy uzyskanej w wyniku wyceny [Remlein 2008, s. 138-143]. Dla potrzeb bieżącego zarządzania finansami przedsiębiorstwa cennym źródłem informacji może być wartość godziwa pod warunkiem, że jest ona ustalona w sposób rzetelny i wiarygodny.

Kapitał z aktualizacji wyceny stanowi pozycję kapitałów własnych jednostki gospodarczej, w której ujmowane są skutki wyceny (przeszacowania) wartości składników majątku, głównie wartości środków trwałych oraz inwestycji rzeczowych lub finansowych. Kapitał z aktualizacji wyceny powstaje w wyniku bilansowej wyceny aktywów i zobowiązań i jest wykazywany aż do momentu ich realizacji lub rozliczenia. MSR 41 „Rolnictwo” nie przewiduje jednak możliwości ujmowania skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej w kapitale z aktualizacji wyceny, lecz nakazuje ujmowanie w wyniku finansowym okresu. Prowadzi to do złamania zasady ostrożnej wyceny poprzez ujmowanie w wyniku finansowym okresu niezrealizowanych przychodów i kosztów. Odnoszenie skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych na wynik finansowy okresu oznacza brak uwzględniania ryzyka charakterystycznego dla prowadzenia działalności rolnej – ryzyka meteorologicznego oraz klimatycznego przy ujmowaniu w sprawozdaniu finansowym. Powstaje więc pytanie badawcze: Czy nie należałoby ujmować skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w kapitale z aktualizacji wyceny, skoro najnowsze założenia koncepcyjne MSR/MSSF zakładają reaktywację zasady ostrożnej wyceny?

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na problem ujmowania skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej, zgodnie z MSR 41 „Rol-

nictwo”, w wyniku finansowym okresie oraz zaproponowanie alternatywnego sposobu ujmowania skutków wyceny w kapitale z aktualizacji wyceny. Realizacja celu została wsparta przeprowadzeniem symulacji wpływu wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej na wynik finansowy okresu.

Podmiotem badawczym są jednostki gospodarcze prowadzące działalność rolną podlegające przepisom MSR 41 „Rolnictwo”. Z kolei przedmiotem badawczym są roślinne aktywa biologiczne, a dokładnie plantacja rzepaku. Cel opracowania wymógł zastosowanie adekwatnych metod badawczych: metody krytycznej analizy aktów prawnych oraz metody symulacji.

2. Wycena roślinnych aktywów biologicznych według wartości godziwej

Postępujący od lat 70. XX wieku proces globalizacji oraz rozwój rynków kapitałowych zwiększył liczbę czynników wpływających na światową gospodarkę. Zmienność zarówno otoczenia mikro-, jak i makroekonomicznego jednostek prowadzących działalność gospodarczą implikuje wielość oraz zmienność czynników wpływających na proces pomiaru w systemie rachunkowości. Wynikiem takiego stanu rzeczy może być wysoki subiektywizm w ocenie wycenianego przedmiotu. Rodzi to potrzebę poszukiwania rzeczywistej wartości wycenianych składników majątku przy uwzględnieniu oddziaływania czynników okołorynkowych. To właśnie rynek we współczesnym świecie jest źródłem wartości. Wartość jest efektem działań jego uczestników. Uczestników rynku można podzielić na racjonalnych, mających na uwadze ryzyko związane z podejmowanymi decyzjami, i nieracjonalnych, którzy swoje decyzje opierają na emocjach. Konsekwencją zachodzących zmian jest stale powiększająca się różnica pomiędzy wartością rynkową a wartością księgową wycenianych składników majątku. Coraz częściej można usłyszeć pogląd, iż wycena aktywów według kosztu historycznego nie jest doskonała. Wartość obliczona według kosztu historycznego nie spełnia oczekiwań interesariuszy oraz uczestników rynku, ponieważ w znacznej mierze różni się od wartości rynkowej. Stanowiło to podstawę wprowadzenia do bilansowej wyceny nowej kategorii – wartości godziwej [Mazur 2011, s. 56-58].

Wycena w wartości godziwej stanowi odpowiedź środowiska rachunkowości na wzrastające potrzeby informacyjne, w szczególności dotyczące informacji o możliwościach generowania przyszłych przepływów pieniężnych, bieżącej wartości zasobów czy też o ryzyku przyszłych przepływów pieniężnych [Głębocka 2015, s. 32].

Pojęcie „wartość godziwa” w rachunkowości jest stosowane wyłącznie jako termin techniczny. Jest to element języka specjalistycznego rachunkowości. Samo pojęcie „wartość” rozumiane jest jako wartość pomiaru, czyli kwota pieniężna przypisana do danego składnika aktywów bilansu. Z kolei drugi człon wyrażenia „godziwa” w języku angielskim oznacza w zależności od kontekstu: sprawiedliwy, uczciwy, przepisowy, czysty, rzetelny, jasny. Wszystkie wymienione określenia pojęcia

„godziwy” mają zarówno konotacje etyczne, jak i moralne. Wartość godziwą można tłumaczyć jako „wartość targową”, co można utożsamiać z ceną rynkową [Masztalerz 2016, s. 26-28].

Zdaniem A. Kameli-Sowińskiej [2008, s. 32] wartość godziwa stanowi odpowiedź na następujące pytania:

- jaką cenę uzyskalaby jednostka na dzień bilansowy, gdyby sprzedała wyceniany składnik majątku?
- ile należałoby wydać na kupno takiego samego składnika majątku w dniu bilansowym?
- ile dziś jest warta gotówka, którą dany składnik wygeneruje w przyszłości?

Z kolei M. Frenzel [2011, s. 97] wyróżnia cechy ekonomiczne, jakie powinna odzwierciedlać wartość godziwa obliczona dla aktywów:

- wartość szacowanych, przyszłych przepływów pieniężnych;
- oczekiwania możliwych zmian w kwotach i w dacie szacowanych przyszłych przepływów pieniężnych;
- wartość pieniądza w czasie;
- rynkowa wycena niepewności powiązana z danymi składnikami aktywów lub zobowiązań;
- pozostałe, często niezidentyfikowane czynniki, w tym np. brak płynności lub niedoskonałość rynku.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości wartość godziwa jest definiowana jako kwota, za jaką na warunkach rynkowych dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji [Ustawa z 29 września 1994, art. 28]. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) zawierają podobną definicję wartości godziwej, jaka jest zawarta w polskiej ustawie o rachunkowości. W MSSF 13 „Wycena wartości godziwej” (§ 9) wartość godziwą zdefiniowano jako cenę, którą otrzymano by za zbycie składnika aktywów lub zapłacono by za przeniesienie zobowiązania w transakcji przeprowadzonej na zwykłych warunkach między uczestnikami rynku na dzień wyceny. MSSF w porównaniu z ustawą o rachunkowości zawiera sformułowanie „cena” w miejscu określenia „kwota”. Warto zwrócić uwagę na wprowadzenie przez przepisy MSSF określenia „na zwykłych warunkach”, podczas gdy w polskiej ustawie jest mowa bezpośrednio o „warunkach rynkowych”. Regulacje MSSF w dalszej części podkreślają jednak, że zwykłe warunki muszą dotyczyć uczestników rynku, co oznacza, że transakcja powinna być przeprowadzona na warunkach rynkowych. Ponadto w ustawie o rachunkowości zastosowano sformułowanie „dobrze poinformowani”, którego zabrakło w definicji MSSF.

Produkcja rolnicza w porównaniu z produkcją w przemyśle posiada określoną specyfikę. Wynika ona głównie z biologicznego charakteru produkcji rolnej. Podstawą produkcji roślinnej jest proces fotosyntezy polegający na przemianie biologicznej materii nieorganicznej w związki organiczne. Proces fotosyntezy u roślin w okresie

wegetacyjnym zachodzi nieustannie, co implikuje problemy przy przeprowadzaniu wyceny roślinnej produkcji w toku. Ponadto do specyfiki prowadzenia działalności rolnej przyczyniają się następujące kwestie:

- powiązanie roślinnych aktywów biologicznych z ziemią,
- narażenie roślinnych aktywów biologicznych na działanie warunków atmosferycznych,
- nieustannie zachodzące zmiany w roślinnych aktywach biologicznych wskutek procesu przemiany biologicznej,
- wydłużony cykl produkcyjny,
- sezonowość produkcji,
- występowanie produkcji ubocznej oraz sprzężności produktów roślinnych.

Proces wyceny bilansowej roślinnej produkcji w toku wymaga uwzględnienia wszystkich wyżej wymienionych czynników, co prowadzi do odmienności wyceny roślinnych aktywów biologicznych w porównaniu z innymi składnikami majątku.

W 1994 r. Zarząd Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, dostrzegając specyfikę prowadzenia działalności rolnej, rozpoczął prace nad Standardem Rachunkowości dotyczącym rolnictwa. Wieloletnie prace oraz dyskusje doprowadziły do wprowadzenia w 2001 r. MSR 41 „Rolnictwo”. Standard ten, w porównaniu z innymi standardami mającymi charakter uniwersalny, jest standardem specjalistycznym w całości poświęconym kwestiom rachunkowości charakterystycznym dla wybranego sektora gospodarki – rolnictwa. MSR 41 „Rolnictwo” jest także dostosowany do potrzeb prowadzenia rachunkowości w jednostkach prowadzących działalność rolną.

Za główny cel wprowadzenia standardu rachunkowości dotyczącego rolnictwa przyjęto określenie sposobów wyceny aktywów charakterystycznych dla prowadzenia działalności rolnej oraz zakresu ujawniania informacji dotyczących działalności rolnej. MSR 41 „Rolnictwo” usystematyzował pojęcia związane z wyceną w rolnictwie. Wprowadził po raz pierwszy do zastosowania pojęcie „roślinnych aktywów biologicznych”. W tabeli 1. zaprezentowano systematykę pojęć dotyczących składników majątku podmiotu prowadzącego działalność rolną, które stanowią przedmiot wyceny w rachunkowości rolnej.

Roślinne aktywa biologiczne stanowią zbiorowość roślin o porównywalnych cechach biologicznych, które nieustannie podlegają procesom przemiany biologicznej (np. pszenica, rzepak). Do roślinnych aktywów biologicznych nie zalicza się wartości niematerialnych i prawnych oraz gruntów [Czerwińska-Kayzer i in. 2011, s. 9-24]. W ramach procesu przemiany biologicznej można wyróżnić trzy charakterystyczne fazy: wzrostu, prokreacji oraz degeneracji. Proces przemiany biologicznej prowadzi do ilościowych oraz jakościowych zmian roślinnych aktywów biologicznych [Obrzeżgiewicz 2015, s. 237-252]. MSR 41 „Rolnictwo” przemianę biologiczną definiuje jako proces przekształcenia mający na celu uzyskanie produktów rolniczych oraz innych aktywów biologicznych [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 41, §5-7].

Tabela 1. Definicje zawarte z MSR 41 „Rolnictwo” dotyczące składników stanowiących przedmiot wyceny w rachunkowości rolnej

Lp.	Definicja	Opis	Przykład
1	Aktywa biologiczne	roślina uprawna i zwierzę znajdujące się w hodowli lub w chowie	zboża (plantacje), rzepak (plantacje), krowy mleczne, lochy, maciorki
2	Inne aktywa biologiczne	składniki zebrane/pozyskane z aktywów biologicznych, podlegające dalszej przemianie	sadzonki roślin jagodowych, jałówki, buhajki, prosięta, warchlaki
3	Produkty rolnicze	produkty zebrane/pozyskane z aktywów biologicznych należących do jednostki	ziarna zbóż, ziarna rzepaku, owoce, mleko, półtusze

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 41, § 4-5].

Zgodnie z regulacjami MSR 41 „Rolnictwo” roślinne aktywa biologiczne na moment początkowego ujęcia oraz na każdy dzień bilansowy wycenia się w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży. Za koszty sprzedaży uznaje się opłaty nakładane przez agencje regulacyjne i giełdy towarowe, prowizje brokerów i pośredników, podatki transferowe i cła. MSR 41 „Rolnictwo” do kosztów sprzedaży nie zalicza kosztów transportu oraz innych wydatków mających na celu wprowadzenie aktywów na rynek. Jeżeli nie można wiarygodnie ustalić wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych, to składniki majątku zaliczane do aktywów biologicznych wycenia się w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia, pomniejszonych o dotychczasowe umorzenie i zakumulowane odpisy z tytułu utraty wartości. Należy pamiętać, że jeżeli jednostka prowadząca działalność rolną na moment początkowego ujęcia dokonała wyceny w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży, to potem na kolejne dni bilansowe musi wycenę w wartości godziwej kontynuować. Nie może zmienić wyceny na cenę nabycia lub koszt wytworzenia [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 41, § 12, 14, 30-32].

3. Ujmowanie skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej w kapitale z aktualizacji wyceny

W momencie rozpoczęcia działalności gospodarczej powstaje kapitał, który stanowi wewnętrzne źródło jej finansowania. Kapitał zapewnia kontynuowanie działalności oraz przyczynia się do rozwoju podmiotów gospodarczych. W sprawozdaniu finansowym oprócz kapitału podstawowego (zakładowego) prezentowany jest kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny. Kapitał z aktualizacji wyceny powstaje w wyniku ujmowania wzrostu aktywów związanego z aktualizacją *in plus* środków trwałych oraz inwestycji rzeczowych lub finansowych [Gos 2011, s. 2].

W literaturze przedmiotu kapitał z aktualizacji wyceny często określany jest jako inny rodzaj źródła pochodzenia kapitału własnego. Wynika on z kapitałowego odnoszenia skutków wyceny aktywów i zobowiązań. Podstawowym źródłem kapitału z aktualizacji wyceny są [Krzywda 2006, s. 4]:

- zmiany warunków rynkowych, w których działa dana jednostka gospodarcza (np. zmiany cen, popytu i podaży na produkty i towary, kursów walut, które wpływają na wartość aktywów i zobowiązań);
- przyjęta polityka rachunkowości odnośnie do zasad bilansowej wyceny;
- obowiązujące przepisy prawa w zakresie aktualizacji wartości środków trwałych.

Kapitał z aktualizacji wyceny powstaje w wyniku bilansowej wyceny aktywów i zobowiązań i jest wykazywany do momentu ich realizacji lub rozliczenia. W wyniku realizacji lub rozliczenia wartość ujęta w kapitale z aktualizacji wyceny wpływa na kapitał zapasowy lub jest ujmowana w wyniku finansowym danego okresu [Krzywda 2006, s. 4].

Kapitał z aktualizacji wyceny [Lis 2014, s. 79-80]:

- zwiększają skutki aktualizacji wyceny środków trwałych,
- zmniejszają różnice wynikające z aktualizacji wyceny sprzedanych lub zlikwidowanych środków trwałych,
- zwiększają skutki przeszacowania inwestycji zaliczanych do aktywów trwałych jednostki,
- zmniejszają skutki obniżenia ceny inwestycji do wysokości ceny ich nabycia,
- zwiększają rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego dotyczące operacji rozliczanych z kapitałem (funduszem) własnym,
- zmniejszają aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego dotyczące operacji rozliczanych z kapitałem (funduszem) własnym,
- kształtują różnice powstałe w wyniku wyceny aktywów jednostki w przypadku zaniechania lub utraty zdolności do kontynuowania działalności.

Przedstawione powyżej przykłady zmian kapitału z aktualizacji wyceny potwierdzają, że stanowi on równowartość wzrostu aktywów związanych z aktualizacją *in plus* wartości środków trwałych oraz inwestycji rzeczowych lub finansowych. Kapitał z aktualizacji wyceny stanowi element sprawozdań finansowych sporządzanych zarówno zgodnie z polską ustawą o rachunkowości, jak i zgodnie z międzynarodowymi standardami rachunkowości [Gos 2011, s. 2].

Kapitał z aktualizacji wyceny może się zmieniać również w wyniku bilansowej wyceny w wartości godziwej. Najczęstszym efektem wyceny w wartości godziwej jest zwiększenie danego składnika majątku. Podwyższenie wartości godziwej stanowi różnicę pomiędzy wartością bilansową a zaktualizowaną wartością powstałą w wyniku aktualnej wyceny. Wycena w wartości godziwej powoduje powstanie w bilansie hipotetycznego zasobu, który trudno jest zidentyfikować. Można powiedzieć, że wycena w wartości godziwej kreuje wirtualne zasoby, które mogą zostać urzeczywistnione dopiero w momencie sprzedaży zasobów, w oparciu o które po-

wstała [Mazur 2011, s. 125-126]. Koncepcja wyceny bilansowej w wartości godziwej jest zgodna z zasadą rzetelnego i wiernego obrazu, ponieważ w bardziej adekwatny sposób mierzy wartość poszczególnych składników majątku w porównaniu z kosztem historycznym. Należy pamiętać, że wartość godziwa w momencie bilansowej wyceny stanowi hipotetyczną, ale zarazem aktualną wartość, która wpłynęłaby na wynik finansowy, gdyby transakcja została rzeczywiście zrealizowana. Ujmowanie skutków wyceny w wartości godziwej na wynik finansowy okresu prowadzi do ujęcia kosztów i przychodów w momencie, w którym rzeczywiście powstały. Jednak należy zwrócić uwagę, że taka sytuacja prowadzi do ujmowania niezrealizowanych przychodów i kosztów w wyniku finansowym okresie. Niezrealizowane przychody i koszty nie są powiązane z żadnym ruchem środków pieniężnych [Karmańska 2008, s. 355].

Regulacje MSR/MSSF w różny sposób nakazują ujmowanie skutków wyceny w wartości godziwej dla poszczególnych składników aktywów bilansu. W kontekście przepisów MSR/MSSF wyróżnia się cztery główne rodzaje modeli ujmowania zmian wartości składników majątku wskutek zmian wartości godziwej [Jarugowa i in. 2006, s. 109-110; Mazur 2011, s. 126-127]:

- model wartości godziwej I,
- model wartości godziwej II,
- model oparty na wartości przeszacowanej,
- modele mieszane.

W tabeli 2. przedstawiono modele ujmowania zmian wartości godziwej w sprawozdaniu finansowym z uwzględnieniem przepisów zawartych w MSR/MSSF w zakresie wyceny aktywów w wartości godziwej.

Zgodnie z regulacjami MSR 41 „Rolnictwo” skutki zmian wartości bilansowej roślinnych aktywów biologicznych w wyniku wyceny w wartości godziwej ujmowane są zgodnie z modelem wartości godziwej I, czyli na wynik finansowy okresu. Każdy wzrost wartości godziwej roślinnego aktywa biologicznego prowadzi do powstawania przychodów bieżącego okresu. Z kolei spadek wartości godziwej przyczynia się do powstawania kosztów bieżącego okresu. Przychody i koszty będące wynikiem bilansowej wyceny w wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych są wielkościami niezrealizowanymi. Nie mają one oparcia w ruchu środków pieniężnych. Przychód powstały w wyniku wyceny roślinnego aktywa biologicznego zostanie zrealizowany dopiero w momencie sprzedaży roślinnego aktywa biologicznego lub produktu finalnego powstałego na skutek jego zbioru.

Dokonując wyceny roślinnych aktywów biologicznych, należy pamiętać o ryzyku prowadzenia działalności rolnej, w szczególności o ryzyku związanym z oddziaływaniem czynników meteorologicznych lub klimatycznych. Ryzyko to w jednym momencie (np. poprzez nawałnicę) może spowodować całkowite zniszczenie plantacji roślinnego aktywa biologicznego. Oznacza to, że wartość godziwa roślinnego aktywa biologicznego do momentu zbioru/sprzedaży jest wyłącznie wielkością prognozowaną. Przyjęcie zgodnie z MSR 41 „Rolnictwo” do ujmowania skutków

Tabela 2. Modele ujmowania zmian wartości godziwej w sprawozdaniu finansowym

Modele wyceny	Opis/Ujmowanie zmian wartości godziwej w sprawozdaniu finansowym	Przeznaczenie modelu
Model wartości godziwej I	wycena bazuje wyłącznie na wartości godziwej, której zmiany na każdy dzień bilansowy wpływają na rachunek zysków i strat (wyników)	aktywa biologiczne wyceniane w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży, aktywa finansowe sklasyfikowane jako wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, nieruchomości inwestycyjne
Model wartości godziwej II	wycena bazuje wyłącznie na wartości godziwej, której zmiany na każdy dzień bilansowy wpływają na kapitał własny , efektem zastosowania tego modelu może być ujemna wartość kapitału z aktualizacji wyceny (przeszacowania), kwoty ujęte w kapitale z aktualizacji wyceny w przypadku sprzedaży są przenoszone na rachunek wyników (rachunek zysków i strat)	aktywa finansowe dostępne do sprzedaży
Model oparty na wartości przeszacowanej	zakłada przeszacowanie składników aktywów do wartości godziwej, skutki przeszacowania odnoszone są na kapitał z aktualizacji wyceny (przeszacowania) , przeszacowanie w dół rozliczane jest w pierwszej kolejności z nadwyżką z przeszacowania wcześniej ujętą w kapitale, a pozostała część jest ujmowana w kosztach okresu; w momencie realizacji korzyści ekonomicznych związanych z danym składnikiem aktywów kwoty ujęte w kapitale przenoszone są na zysk/stratę z lat ubiegłych	rzeczowe aktywa trwałe, wartości niematerialne i prawne

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Jarugowa i in. 2006, s. 109-110; Mazur 2011, s. 126-127].

wyceny modelu wartości godziwej I prowadzi do złamania zasady ostrożnej wyceny, która zakazuje ujmowania niezrealizowanych przychodów i kosztów w wyniku finansowym okresie. Realizacja przychodów i kosztów powstałych w wyniku wyceny w wartości godziwej nie jest w przyszłości pewna w związku z oddziaływaniem ryzyka meteorologicznego i klimatycznego.

Przychody i koszty będące skutkiem wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej wynikają z różnicy powstałej w momencie początkowego ujęcia lub zmian wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty. MSR 41 „Rolnictwo” zwraca uwagę na zmiany wartości roślinnych aktywów biologicznych, a nie na zmiany ilościowe. W związku z tym regulacje MSR 41 obligują do ujmowania na wynik finansowy okresu zmian wartości roślinnych aktywów biologicznych zarów-

no w momencie początkowego ujęcia w księgach rachunkowych, jak i przy wycenie na cele bilansowe [Kiziukiewicz 2009, s. 83].

Ujmowanie niepewnych oraz niezrealizowanych przychodów i kosztów na wynik finansowy okresu zgodnie z regulacjami MSR 41 „Rolnictwo” zdaniem autora artykułu jest bardzo ryzykowne, ponieważ w każdym momencie plantacja roślinnego aktywa biologicznego może ulec całkowitemu zniszczeniu. W opinii autora bardziej adekwatne byłoby ujmowanie zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych na kapitał z aktualizacji wyceny, czyli zgodnie z modelem wartości godziwej II. Kapitał z aktualizacji wyceny jest bardziej adekwatną pozycją zarówno w przypadku wyceny na dzień początkowego ujęcia, jak i przy wycenie bilansowej. Wykorzystanie kapitału z aktualizacji wyceny do ujmowania skutków zmian wartości godziwej spowodowałoby, że dopiero w momencie sprzedaży lub zbioru roślinnego aktywa biologicznego możliwe byłoby przeksięgowanie kwot ujętych w kapitale własnym na wynik finansowy okresu.

Autor uważa, że wszelkie dodatnie i ujemne różnice powstałe w wyniku wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej, będące niezrealizowanymi przychodami i kosztami, powinny być ujmowane w kapitale z aktualizacji wyceny. Ujmowanie niezrealizowanych przychodów i kosztów na wynik finansowy okresu prowadzi do złamania dwóch zasad rachunkowości – zasady rzetelnego i wiernego obrazu sytuacji finansowej i majątkowej jednostki oraz zasady ostrożnej wyceny. Ujmowanie niezrealizowanych przychodów na wynik finansowy okresu może prowadzić do jego zafałszowania, ponieważ nie będzie on oparty na korzyściach ekonomicznych. Dopiero realizacja transakcji sprzedaży roślinnych aktywów biologicznych lub powstałych w wyniku ich zbioru produktów gotowych spowoduje powstanie korzyści ekonomicznych, które będą opierały się na przepływach środków pieniężnych.

4. Symulacja wpływu wyceny roślinnych aktywów biologicznych na wartość kapitału z aktualizacji wyceny

W celu unaocznienia, jak wielki jest wpływ wyceny roślinnych aktywów biologicznych na wynik finansowy okresu (na ujmowanie w nim niezrealizowanych przychodów i kosztów), oraz w celu potwierdzenia zasadności ujmowania skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej w kapitale z aktualizacji wyceny przeprowadzono symulację. Symulacja wpływu wyceny roślinnych aktywów biologicznych na wartości ujmowane w wyniku finansowym okresie została przeprowadzona dla plantacji rzepaku o powierzchni 1 ha. Wcześniej dokonano wyceny rzepaku z wykorzystaniem metody wyceny według kosztu historycznego – metody bezpośrednich kosztów wytworzenia, metody zgodnej z regulacjami ustawy o rachunkowości oraz z wykorzystaniem metody wyceny w wartości godziwej – metody dochodowej, zgodnej z regulacjami MSR 41 „Rolnictwo”. Dane niezbędne do dokonania obliczeń pozyskano z Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolni-

czego (WODR) oraz Wielkopolskiej Izby Rolniczej (WIR). Dane zawierają ceny czynników produkcji oraz ceny rzepaku obowiązujące na koniec września 2016 r. W tabeli 3. przedstawiono wyniki symulacji wpływu wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej na wynik finansowy okresu dla jednego pełnego cyklu produkcyjnego rzepaku, tj. od przygotowania pola uprawnego pod zasiew aż do momentu zbioru.

Tabela 3. Wpływ wyceny rzepaku w wartości godziwej na wynik finansowy okresu

Miesiąc	Metoda bezpośrednich kosztów wytworzenia (koszt historyczny)	Metoda dochodowa (wartość godziwa)	Nadwyżka (niedobór) wartości godziwej nad kosztem historycznym	Wpływ na wynik finansowy okresu	Przychód/ koszt okresu
Lipiec 201X	83,01	1 639,29	1 556,28	1 556,28	Przychód
Sierpień 201X	2 094,55	2 057,29	-37,27	-37,27	Koszt
Wrzesień 201X	2 176,97	3 776,35	1 599,37	80,36	Przychód
Październik 201X	2 176,97	3 887,08	1 710,11	110,74	Przychód
Listopad 201X	2 176,97	3 915,61	1 738,64	28,53	Przychód
Grudzień 201X	2 176,97	3 944,35	1 767,38	28,74	Przychód
Styczeń 201X+1	2 176,97	3 973,30	1 796,32	28,95	Przychód
Luty 201X+1	2 176,97	4 002,46	1 825,49	29,16	Przychód
Marzec 201X+1	2 543,00	4 031,83	1 488,84	-336,65	Koszt
Kwiecień 201X+1	2 893,90	4 430,13	1 536,24	47,40	Przychód
Maj 201X+1	3 122,91	4 816,12	1 693,21	156,97	Przychód
Czerwiec 201X+1	3 122,91	5 082,16	1 959,25	266,04	Przychód
Lipiec 201X+1	3 122,91	5 119,46	1 996,55	37,30	Przychód

Źródło: opracowanie własne na podstawie [WODR 2016, WIR 2016].

Przeprowadzona symulacja wykazała, że największy wpływ na wynik finansowy okresu ma wycena w wartości godziwej na dzień początkowego ujęcia. Oznacza to, że już na koniec lipca, jeszcze przed zasiewem rzepaku, wartość przychodów niezrealizowanych wpływających na wynik finansowy okresu wynosi aż 1556,28 zł w ujęciu na 1 ha plantacji rzepaku. Ta kwota stanowi przychód okresu i jest wykazywana zgodnie z regulacjami MSR 41 „Rolnictwo” w rachunku wyników. Taki sposób ujęcia nie uwzględnia w żadnym stopniu braku możliwości realizacji w przyszłości korzyści ekonomicznych wskutek zniszczenia całości uprawy, a przecież od momentu wyceny na koniec lipca jednego roku do momentu zbioru w lipcu roku następnego jest bardzo dużo czasu, co tylko implikuje ryzyko meteorologiczne i klimatyczne.

W całym okresie analizy tylko w dwóch okresach zanotowano powstanie niezrealizowanych kosztów. Wynikało to z zaobserwowanej w sierpniu i marcu zmniejszającej się nadwyżki wartości godziwej nad kosztem historycznym. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w wysokich nakładach kosztowych na produkcję rzepaku w tych miesiącach. Sumując wartości ujmowane w przychodach i kosztach w poszczególnych miesiącach, przez cały okres produkcji rzepaku wskutek wyceny w wartości godziwej wynik finansowy okresu został powiększony o kwotę 1996,55 zł, co stanowi ponad 1/3 całkowitej wartości rzepaku. W tym miejscu należy zaznaczyć, że symulacja została przeprowadzona tylko dla 1 ha plantacji rzepaku. Przyjmując średnią powierzchnię największych gospodarstw rolnych w Polsce oscylującą wokół 1000 ha, kwota niezrealizowanych przychodów ujmowana w wyniku finansowym będzie liczona w milionach złotych.

Zdaniem autora rozwiązaniem tego problemu jest ujmowanie skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej w kapitale z aktualizacji wyceny. Aż do momentu realizacji transakcji sprzedaży wartość powstała w wyniku wyceny w wartości godziwej nie wpływałaby na wynik finansowy okresu, co zapewniałoby ujęcie ryzyka związanego z niekorzystnym oddziaływaniem zjawisk meteorologicznych.

Warto w tym miejscu przywołać opinie zwolenników ujmowania zmian wartości godziwej bezpośrednio w kapitale własnym (kapitale z aktualizacji wyceny), które zostały zawarte w komentarzach do MSR 41 „Rolnictwo” [MSSF 2011, s. B1661-B1662]:

- skutków przemiany biologicznej nie można w sposób wiarygodny wycenić, dlatego nie należy ich wykazywać jako przychodów;
- zmiany wartości godziwej powinny być ujęte w zysku netto dopiero w momencie, gdy proces pozyskiwania przychodów będzie zakończony;
- ujmowanie niezrealizowanych przychodów i kosztów w wyniku finansowym zwiększa jego zmienność;
- istnieje zagrożenie, iż wyniki przemiany biologicznej mogą nigdy nie zostać zrealizowane, np. wskutek oddziaływania ekstremalnych zjawisk atmosferycznych (nawałnic, gradobicia) i ich efektów (powodzi).

Wszystkie powyżej przywołane opinie potwierdzają wyniki przeprowadzonej symulacji wpływu wyceny w wartości godziwej na wynik finansowy okresu.

5. Zakończenie

MSR 41 „Rolnictwo” obliguje do ujmowania skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej w wyniku finansowym okresu. Jednak należy pamiętać, że na roślinne aktywa biologiczne wpływają również czynniki meteorologiczne i klimatyczne, których oddziaływanie może spowodować w jednej chwili nawet całkowitą utratę wartości roślinnej produkcji w toku. Ujęte wcześniej niezrealizowane przychody i koszty w wyniku finansowym okresu w przypadku całkowitego zniszcze-

nia plantacji roślinnych aktywów biologicznych stają się bezpodstawne. Wartość godziwa poza odzwierciedleniem procesu przemiany biologicznej odwzorowuje również ryzyko prowadzenia działalności rolnej i związaną z tym niepewność. Niepewność prowadzi do konieczności ostrożnego ujmowania skutków zmian wartości godziwej. Rozwiązaniem tego problemu jest ujmowanie skutków zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych w kapitale z aktualizacji wyceny.

Przeprowadzona symulacja uzasadniła w pełni konieczność ujmowania skutków wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej w kapitale z aktualizacji wyceny. Już na koniec pierwszego miesiąca wartość przychodów niezrealizowanych powstała wskutek wyceny początkowej wynosiła ponad 1,5 tys. zł w ujęciu na 1 ha plantacji. W skali całego okresu cyklu produkcyjnego wartość niezrealizowanych przychodów stanowiła ponad 1/3 wartości całości wycenianego roślinnego aktywa biologicznego.

Wartość powstała w wyniku wyceny roślinnych aktywów biologicznych w wartości godziwej nie może wpływać na wynik finansowy okresu do czasu, gdy nie będzie wartością odzwierciedlającą zrealizowaną transakcję oraz nie będzie obliczona na podstawie danych z rynku. Do czasu zakończenia procesu przemiany biologicznej (do momentu zbioru lub sprzedaży) wszelkie zmiany wartości godziwej roślinnego aktywa biologicznego należy ujmować w kapitale z aktualizacji wyceny.

Literatura

- Czerwińska-Kayzer D., Bieniasz A., Gołaś Z., 2011, *Klasyfikacja i prezentacja aktywów rolniczych w sprawozdaniu finansowym według polskich i międzynarodowych regulacji rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, nr 64 (120), SKWP, Warszawa, s. 9-24.
- Frendzel M., 2011, *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Głębocka M., 2015, *Rachunkowość kreatywna a model wyceny w rachunkowości – wybrane problemy*, [w:] Kamela-Sowińska A. (red.), *Teoria i historia rachunkowości*, Rachunkowość Warta Poznania, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
- Gos W., 2011, *Kapitał z aktualizacji wyceny*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Jarugowa A.A., Frendzel M., Ignatowski R., Kabalski P., 2006, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, SKWP, Warszawa.
- Kamela-Sowińska A., 2006, *Psychologiczne i ekonomiczne źródła oszustw księgowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 32 (88), SKWP, Warszawa, s. 106-117.
- Karmańska A., 2007, *Ryzyko w rachunkowości*, Difin, Warszawa.
- Kiziukiewicz T., 2009, *MSR 41. Rolnictwo*, Difin, Warszawa.
- Krzywdka D., 2006, *Istota i klasyfikacja kapitału własnego oraz podstawy prawne jego kreowania w spółkach handlowych*, Zeszyty Naukowe nr 4, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Bochni, Bochnia, s. 89-101.
- Lis T., 2014, *Kapitał z aktualizacji wyceny i zakres jego ujawnień w sprawozdawczości finansowej w świetle międzynarodowych i polskich standardów rachunkowości*, Studia Ekonomiczne, nr 190, Kierunki harmonizacji polskiej rachunkowości z międzynarodowymi standardami sprawozdawczości finansowej, Katowice, s. 79-89.

- Masztalerz M., 2016, *Semantyka wartości godziwej*, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyty Naukowe, nr 147, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa, s. 23-34.
- Mazur A., 2011, *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*, Difin, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), 2011, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, IFRS, Londyn.
- Obrzeżewicz D., 2015, *Identyfikacja ryzyka w działalności gospodarstw rolnych dla potrzeb rachunkowości*, [w:] Borusiak B., Pająk K. (red.), *Paradygmat zrównoważonego rozwoju lokalnego i regionalnego we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa, s. 237-252.
- Remlein M., 2008, *Inwestycje kapitałowe w polityce rachunkowości grupy kapitałowej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.U. UE, 29.11.2008, nr L 320.
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 12, poz. 591 ze zm.
- WIR, 2016, Wielkopolska Izba Rolnicza, <http://www.wir.org.pl/kalkulacje/rzepak/> (30.09.2016).
- WODR, 2016, Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, <http://kalkulacje.wodr.poz-nan.pl/rzepak1.htm> (30.09.2016).